

KARAHİSAR-I DEMÜRLÜ, ERGÜLÜ / ERKULU BABA ZAVİYESİ*

Karahisar-ı Demürlü, Ergülü / Erkulu Baba Lodge

Ali KILCI**

Öz

Türkler Anadolu'ya gelişlerinden başlayarak Osmanlı devri sonlarına kadar tasavvufa dayalı bir İslam anlayışını benimsemişlerdir. Bu özellik Türklerin İslam'ı yaşamasında başarılı bir yol olmuştur. Anadolu ve Balkanlardaki fütuh hareketlerinde de Türkler aynı yolu takip etmişlerdir. Burada başarılı olmalarının ana sebebi fethedilen yerlerde yerli halkın gönlünü kazanmalarındır. Osmanlı devrinde tasavvuf eğitimi, devlet adamları ve zengin kişilerin yaptıkları tekke ve zaviyelerde yürütülmüştür. Bu konunun günümüzde detaylı olarak ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Biz de bu alanda yaptığımız bir çalışmada Çorum İli, Sungurlu İlçesi, Yörüklü köyünde bulunan bir Bektaşî zaviyesini ele aldık. Zaviyenin tarihini ve günümüzde ayakta kalmış yapılarını, arşiv belgelerine dayanarak tanıtmaya çalıştık. Yıllar önce Zaviyenin harap haldeki camisi ve türbesini incelemiştik. Sonradan bulduğumuz çeşitli arşiv belgeleri, Yörüklü köyünde bir aile elinde olan 1530 tarihli vakfiye ve yerinde yapılan incelemede burada Ergülü Baba Zaviyesi olduğunu öğrendik. Zaviye arşiv belgelerinde “Çorum Sancağında, Demirli Karahisar kazasına tabi Sarıkamış Karyesinde Ergülü Baba Zaviyesi” şeklinde kayıtlıdır. Osmanlı devrine ait bu zaviyenin çok iyi çalıştırılmadığını belirledik. Esasen Ergülü Baba Zaviyesi, zaviyenin bulunduğu Sarıkamış köyü ve köyün bağlı olduğu Demirli'nin günümüze kadar gelememiş birimlerdir. Zaviyeden kalan klasik Osmanlı mimarisi tarzındaki zarif yapıları Çorum'un çok önemli bir eseridir. Cami 1992 yılında tamir edilmiştir. Yörüklü köyündeki bu zarif ve güzel caminin tamir edilerek geleceğe miras olarak bırakılması önemli bir olaydır.

Anahtar Kelimeler: Ergülü, Erkulu, Vakıf, Bektaşî, Baba, Tekke.

Abstract

Turks adopted Islam based on mysticism since they entered to Anatolia until the late Ottoman Period. Thanks to this feature, Turks became successful in living Islam. They followed the same way during the conquests of Anatolia and Balkans. Primary factor of success in those lands was to gain the hearts of the locals. Mysticism education was held in dervish lodges and lodges constructed by statesmen and wealthy people during the Ottoman period. It is thought that, at present this topic is to be examined in detail. Hence, in this research, a Bektashi lodge in Çorum, Sungurlu, Yörüklü village has been investigated in detail. History of the case study lodge and its remaining parts have been introduced based on the archival research. Years ago, the ruined mosque and tomb of the lodge had been examined, and Directorate General of Foundations had repaired the mosque, registered as a cultural property. Based on archival documents found later, a waqf deed dated 1530 and kept by a family living in Yörüklü village, and field surveys, it was understood that Ergülü dervish lodge had been located there. In archival documents, the dervish lodge was registered as “Ergülü Baba Dervish Lodge in Çorum county, Demirli district, Sarıkamış village”. It is determined that the lodge, belonging to Ottoman period, has not been used in its original functional totally. Ergülü Baba lodge in Sarıkamış village, Demirli district has not been reached today. It is documented as an unsuccessful example compared to many dervish lodges with highly successful functions in Anatolia. Its remaining mosque

* Geliş Tarihi: 02.07.2021, Kabul Tarihi: 28.07.2021. DOI: 10.34189/hbv.99.017

** Emekli, Vakıflar Genel Müdürlüğü, kilcister@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2739-177X>

part, in Classical Ottoman architecture, is an important cultural property in Corum. The mosque was repaired in 1992. It is important that this elegant and beautiful mosque in Yörüklü village is repaired and left as a legacy for the future.

Keywords: *Ergülü, Erkuu, Waqf, Bektashi, Baba, Dervish, Lodge.*

1. Giriş

Anadolu'nun, Malazgirt zaferi ile fethinden sonra Türkistan'dan gelen Türkler, Selçuklu bayrağı altında ülkenin çeşitli yerlerine yerleşmişlerdir. Horasan erenleri öncülüğünde İran yoluyla çeşitli Türk boy ve oymakları Anadolu'ya göç etmişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması birdenbire olmamış, uzun bir zaman içinde yürütülen çalışmalarla sonuçlanmıştır. Türkler Anadolu'ya gelişlerinden başlayarak Osmanlı devri sonlarına kadar tasavvufa dayalı bir İslam'ı benimsemişlerdir. Bu özellik Türklerin, İslam'ı yaşamasında bir yol olmasının yanında, Anadolu ve Balkanlardaki fütihat hareketlerinde yerli halkın gönlünün kazanılmasında başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Yüzyıllar boyunca kabileler halinde Anadolu'ya gelen Türkmenler yavaş yavaş Anadolu'yu doldurmuş, bunların bir kısmı daha sonra Balkanlara göç etmiş, Rumeli adıyla yeni bir vatan daha kazanılmıştır. Müslüman Türk milleti Türkistan'dan Anadolu'ya yürüyüşünü, Horasan Erenleri denilen ve İslam'ı savaş yerine gönüller kazanarak yayan anlayışla sürdürmüştür. Ahmed Yesevi'nin yaktığı ateş, Anadolu'da ocaklar tütürmüştür. Bu sistemin kaynağı önceleri Nakşibendilik olmuştur (Baş, 2015: 168).

Anadolu'ya gelen Türk boylarının bir kısmı, Bizanslılardan kalan Ankara, Konya ve Kastamonu gibi eski şehirlere yerleşirken bir kısmı da Aksaray, Denizli ve Kırşehir gibi yeni şehirler kurmuşlardır (Baykara, 2001: 149). Böylece fetihden sonra Anadolu'da yerleşik bir Türk-İslam medeniyeti meydana getirilmiştir. Anadolu'da kurulan bu medeniyetin özü, Hristiyan Bizanslıların şekillendirdiği bir coğrafyanın Türk devlet sistemi ile Müslüman Türk vatani haline getirilmesidir. Bu sistemin esası, vakıf yoluyla ülkenin imar ve ihya edilmesi ve halkın tamamının ihtiyaçlarının giderilmesidir.

Bu birlikteliğin yeri, tasavvuf düşünce ve terbiyesinin işlendiği tekke ve zaviyeler olmuştur. Medreselere gidemeyen eğitimsiz insanları mürit olarak çatısı altına alarak eğitmek, tekke ve zaviyelerin ana hususiyetidir (Kara, 1977: 41). Anadolu'nun çeşitli yerlerine kurulan tekke ve zaviyeler bu toprakların vatan haline gelmesi için birer üs vazifesi görmüştür.

Şehir, kasaba ve köylerde, bilhassa ıssız yollar üzerinde kurulmuş olan, içinde belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin yaşadığı, "ayende ve revende" şeklinde ifade edilen, gelip geçen yolcuların bedava misafir edildiği bu müesseseler çeşitli devirlerde farklı isimlerle anılmıştır. Zaviye kelimesinin yanında hânîkâh, imaret, tekke ve dergâh gibi kelimeler kullanılmıştır (Pakalın, 1993: III/ 445). X. yüzyıldan itibaren şehirlerdeki büyük zaviyelere "imaret" denilmeye başlanmış, köylerdeki küçük tekkeler "zaviye" diye anılmaya başlanmıştır (Ocak, 1979: 250). Ülkemizde

ilk zaviye 1048 yılında Erzurum Pasinler’de Yağan Paşa tarafından kurulmuştur. Zaviyenin vakfiyesi günümüze gelmiştir (Konyalı, 1960: 480).

Çalışmanın konusunu teşkil eden Ergülü Baba’nın mensup olduğu Bektaşilik, ilk olarak 13. yüzyılda Kalenderilik içinde yayılmaya başlamıştır. Daha sonra Osmanlı devletinin kuruluşunda Abdalan-ı Rum dervişleri olarak bulunmuş, 16. Yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli geleneği içinde, Balım Sultan tarafından biçimlendirilmiş bir tarikattır. Osmanlı devletince yeniçerilerin resmi tarikatı olarak kabul edilen Bektaşilik, daha sonra Anadolu’dan bütün Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Bektaşilik tarikatı Osmanlı devri boyunca, tekkeler kapatılana kadar Hacıbektaş’ta bulunan Hacı Bektaş Veli Asitanesi’nden idare edilmiştir. Yeniçeriliğin 1826 yılında kaldırılması ile Bektaşî tekkeleri de resmi olarak kapanmıştır. Bununla birlikte bazı Bektaşî tekkeleri 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Ocak, 1992: 373).

2. Sungurlu’da Harap Bir Cami

Çorum’un Sungurlu İlçesi, Yörüklü Köyünün batısında, açık bir alanda kubbeli kâgir bir cami ve biraz yakınında çatılı bir türbe bulunuyordu. Halk arasında Kışla Camisi ve Ergülü Baba Türbesi olarak bilinen, Osmanlı devrinden kalan bu yapılar, günümüze çok kötü durumda, harabe halinde gelmiştir. Yörüklü köyünün batısında ve köy sınırları içinde kalan Ergülü Baba Zaviyesi geniş bir vadinin tabanına kurulmuştur. Zaviyenin ve vadinin kuzeyinde, Yörüklü Köyü sınırlarında kalan eski Sarıkamış köyünden kalan üç ev yer almaktadır (Foto:1-2). Bu evlerden biri Ergülü Baba Vakfı’nın evladından, son mütevellinin torunlarından İlyas Mortepe’ye aittir.

Sungurlu’nun Yörüklü, Çavuşcu ve Kızılcağız köylerinin ileri gelenleri, yerleşim yeri dışında kalmış bu harap caminin onarılması için 1988 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne bir başvuru yapmışlardır. Genel Müdürlüğe yapılan başvuru üzerine, bizim de katıldığımız kurum elamanları Sungurlu’ya giderek camiyi yerinde incelemiş ve tespitlerde bulunmuşlardır.

Camide yapılan ilk inceleme ve tespitten sonra hazırladığım tescil fişi dışında bir görevim olmadı. Caminin 1990’lı yıllarda onarım çalışmaları yürütüldü. Bu sırada öncelikle araştırılan Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde caminin tarihini aydınlatacak ve asıl şekli konusunda bilgi verebilecek vakfiye gibi bir belge bulunamamıştır. Daha sonra Yörüklü Köyünden burasının bir zaviye olduğunu gösteren Ergülü Baba vakfiyesi ve bir ferman getirilmiş, belgelerin fotokopisini almıştık.

Caminin onarımından sonra geçen zamanda burası üzerinde ciddi bir çalışma yapılmadığını ve tarihinin aydınlatılmadığını biliyorduk. Konu hakkında zaman içinde biriktirdiğimiz belgelerin yanında, rahmetli arşiv uzmanı Şakir Duran’ın Akşemseddin için topladığı belgeler arasında Ergülü Baba Zaviyesi belgelerine de rastlayınca konuyu aydınlatma zamanının geldiğini düşündük.

3. Kaynaklar

Ergülü Baba ismi vakfiye metninde ve bir belgede “Ergulu” şeklinde kayıtlıdır. Gördüğümüz diğer belgelerin tamamında “Erkulu” şeklinde yazılmıştır. Çeşitli Bektaşilik çalışmalarında araştırmacılar kelimeyi “Erkulu” şeklinde okumuşlardır. Zaviyenin ismi halk arasında “Ergülü” şeklinde anılmakta, Sungurlu yöresinde şahıs ismi olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Çalışmamızda halk arasında yaygın olan “Ergülü” şeklini kullanmayı seçtik.

Ergülü Baba Zaviyesi konusunda yapılmış müstakil bir çalışmaya rastlayamadık. Bazı araştırmacılar, Er Kulu Baba Zaviyesi’nden bahsetmişlerdir. İlk olarak Yörüklü Köyünde Ergülü Baba neslinden gelen bir ailenin elinde bulunan zaviyenin Arapça vakfiesinin Türkçe çevirisi, 1939 yılında *Çorumlu* dergisinde yazar ismi belirtilmeden yayınlanmıştır (Anonim, 1939: 187-189).

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünce yayınlanan 1576 tarihli Çorum Tahrir Defterinde zaviyenin vakıfları hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. “*Vesâik-i Bektaşiyân*” isimli mecmuada (Konya yazmalar kütüphanesi, 8262: 45A) ve bu mecmuaya dayandırılarak hazırlanan bir çalışmada 18. Yüzyılda var olan Osmanlı’daki Bektaşî tekkeleri hakkında bilgi verilmiştir. Burada “Karahisar-ı Demirli’ye bağlı Sarıkamış köyünde Erkulu Baba” ismi geçer (Değerli, Küçükdağ, 2018:110). Yılmaz Kurt 1530 tarihli tahrir defterindeki ismi, Erguli (Ergulu) şekillerinde okumuştur (Kurt, 1995: 92, 100)

Ergülü Baba konusunda Ethem Erkoç’un bir çalışmasında geniş bilgiler buluyoruz. Yazar kitabında Ergülü Baba başlığı ile vakfiye özetini vermiş, Ergülü Baba hakkında köyde derlediği çeşitli rivayetleri yazmıştır¹.

Yörüklü Köyü’nün eski muhtarı, 1990’lı yıllarda caminin onarımı için uğraşan Bekir Alagöz, onun oğlu yeni muhtar Ahmet Alagöz ve Ergülü Baba neslinden “Tekkeşinler Sülalesi”nden İlyas Mortepe, 19 Haziran 2021 tarihinde Yörüklü Köyünde yaptığımız görüşmede tekke hakkındaki bilgileri tekrarladılar. Ayrıca Ergülü Baba’nın Sarıkamış köyüne Horasan’dan geldiğini, Camiyi Ayaz Paşa’nın askerlerinin yaptığını söylediler. Ergülü Baba “Sığır çobanı donunda bir çoban imiş”. Ancak Sarıkamış köylüleri kendisinin çobanlık ücretini vermediği için onlara “üçünüz beş olmasın” şeklinde beddua ettiğini, o zamandan beri bu köyün hep küçüldüğünü söylediler (Ergülü Baba Vakfının Maarife devredilmesi için Çorum’dan buraya gelen memurların yazdıkları 1900 tarihli raporda da Sarıkamış Köyünde beş adet ev bulunduğu kayıtlıdır) (BOA, MF. MFK. 511/3). Ancak bu görüşmede buradaki Bektaşî tekkesi konusundan bahsetmediler.

İlyas Mortepe’ye eskiden fotokopisini aldığımız vakfiyenin aslını görmek istediğimizi söyledik. Bize ailelerinden kalan vakfiyenin bir kılıf içinde saklanarak zamanımıza geldiğini, Ankara Belediyesi’nde zabıta memuru olan kardeşinin vakfiyeyi Ankara’daki evine götürdüğünü, daha sonra kardeşinin vefatı üzerine

kendisinin sakladığı vakfiyenin bulunamadığını söyledi. Orijinal vakfiyenin ileride umulmadık bir yerden çıkabileceğini ümit ediyoruz. Türbeye çocuğu olmayanların geldiğini, burada kurban kestiklerini, daha sonra çocukları olunca Ergülü ismini verdiklerini söyleyip, akıl hastalarının da burada şifa bulduğunu söylediler.

4. Ergülü Baba Zaviyesi Camisi

Yapıyı onarımından önce gördüğümüz haline göre tanıtalım. Ergülü Baba Tekkesi Camisi klasik Osmanlı camileri tipinde, kare planlı, tek kubbeli kâgir bir yapıdır. Caminin duvarlarında kesme ve moloz taş, kubbesinde tuğla kullanılmıştır. Cami kütlesi, kare bir gövde, üstündeki kubbe geçişi ve kubbe şeklinde biçimlenir. Duvar örgüsünde alt pencerelerin üstünde üçlü bir tuğla hatlı dolaşır (F.6-Ş.1).

Caminin çevresi ve içi toprakla dolmuştur. Onarımdan önce dış ve iç duvarlarının tamamında sıva izleri görülmekteydi. Kuzey hariç üç cephesinde duvarların alt kısmının örgüleri boşalmıştı. Duvar kaplamaları, kapısı, pencereleri, sıvaları, silmeleri, Caminin kuzeyindeki son cemaat yeri, minaresinin kaideden üst kısmı yıkık idi (F.7).

Yörüklü Köyü'nün batısındaki düz alanda yer alan caminin çevresi ve içi toprakla dolmuştur. Onarımdan önce dış ve iç duvarlarının tamamında sıva izleri görülmekte idi. Kuzey hariç üç cephesinde duvarların alt kısmının örgüleri boşalmıştır. Duvar kaplamaları, kapısı, pencereleri, sıvaları, silmeleri bozulmuştu. Caminin kuzeyinde son cemaat yeri ve izleri yoktu (F.3-5). Yapının her cephesinde altta ikişer adet sivri kemerli pencere yer alır. Kuzey hariç üç cephede üst üste birer pencere bulunmaktadır. Duvar örgüsünde alt pencerelerin üstünde üçlü bir tuğla hatlı dolaşır.

Kuzey cephenin ortasında yer alan dışa taşmayan sade taç kapı oldukça bozulmuştur. Girişin üstünde basık bir kemer onun da üstünde iki parçalı ayna taşı vardır. Kapının sağındaki söve taşı oldukça fazla erimiştir. Kapının üst kısmındaki dikdörtgen boşluğa konulan mermer kitabenin yazısı hiç işlenmemiş veya silinmiştir. Kapının sol ve sağ kenarlarında kapatılmış birer pencerenin üstlerinde tuğladan sivri kemerli pencere alınlığı vardır. Kapının sağındaki pencerenin yanında bir mihrabiye izi, onun da yanında cephenin devamı olarak minare kaidesi uzanır. Pencerelerin üstünde üçlü bir tuğla hatlı uzanır. Kesme taş kaplı cephede yoğun bir şekilde sıva kalıntıları bulunmaktadır. Üstteki kasnak kısmının ortası düzgün bir hatla yukarı yükselirken kenarlarının formu bozulmuştur. Kuzey cephede, bir son cemaat yeri izleri görülmemektedir.

Caminin doğu ve batı cepheleri birbirinin aynısıdır. Batı cephesinde bulunan iki adet alt pencereden soldaki kapatılmış, sağdaki yarısına kadar toprakla dolmuştur. Dikdörtgen formlu bu pencerelerin üstünde tuğla ile örülmüş sivri kemerli pencere alınlığı vardır. Pencerelerin üstünden üçlü bir tuğla hatlı cepheyi ikiye bölmüştür. Alt sıra taşları tamamen sökülmüştür. Hatılın üstünde yuvarlak kemerli bir pencere olup onun da üstünde aynı formda bir pencere daha bulunmaktadır. İkinci pencerenin yer aldığı kasnak kısmı tamamen bozulmuş, moloz taşlar görülmektedir. Sol kenardan

dışa taşan kare planlı kesme taş minare kaidesinde iki sıra halinde üçlü tuğla hatıl vardır. Kaidenin ortalarında bir mazgal yer alır. Kaide üstte üçlü tuğla hatıl ve sade bir taş silme ile biter. Sekizgen pabuç kısmında bir sıra taş, bir sıra üçlü tuğla hatıl görülmektedir. Minarenin gövde kısmı yıkılmıştır.

Güney cephenin yan cephelerden farkı, iki adet üst penceresi olmasıdır. Alttaki ve kasnaktaki pencere düzeni, tuğla hatıl ile birlikte diğer cephelerle aynıdır. Bu cephenin alt pencereleri az bir kısmı görülecek şekilde toprakla dolmuştur. Alt ve üst pencere kemerleri bozulmuş, pencere seviyesinde cephe taşları yok olmuştur. Cephede sıva izleri kalmıştır. Üstteki kasnağın hatları net bir görünüme sahip değildir.

Camiye girilirken kapının dış cephede basık kemerli, içte sivri kemerli olduğu görülür. Zemini topraktır. Duvarları sıva kapıdır. Kubbeye köşelerdeki sivri tromplarla geçilir. Bu kemerler sağır kemer olarak yan duvarlarda da yer alır. Mihrap nişinin alt kısmı bozulmuş, üstte dört sıra mukarnas dizisi kalmıştır (F.8). Minarenin kapısı cami içinde kuzey batı köşededir.

5. Ergülü Baba Türbesi

Caminin yakınında bulunan Ergülü Baba Türbesi dikdörtgen planlı, çatılı bir yapıdır. Bir ön mekân ve ana mekândan meydana gelen türbenin tarihi önemi olmasına karşılık, mimari ve sanat tarihi açısından kayda değer bir yönü yoktur. Türbe günümüzdeki şeklini 1990 yıllarında bir hayır sahibi tarafından yapılan onarımda almıştır. Türbenin ana mekânında ahşap sandukalı tek bir mezar vardır. Son onarıma rağmen Ergülü Baba Türbesi'nin bir sanat yönü yoktur (F.14).

Türbenin kapısının sağ tarafında mermere kazınarak yazılmış Osmanlı devrinde yapılmış bir tamir kitabesi bulunmaktadır (F.15).

Kitabenin okunabilen kısımları:

- 1-
- 2-
- 3-
- 4- [...] Mehmed Ağa tamir etmiştir. Sene 1284.

Ergülü Baba Türbesi bu kitabeğe göre 1868 yılında Mehmed Ağa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.

6. Caminin Onarımı

Caminin rölövesinden sonra, görevlendirilen mimar sorumluluğunda yapının mevcut haline göre restorasyon projesi çizilmiştir. Hazırlanan projeler kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca onaylanmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Onarım Fişi:

1992 yılı ödeneği 657.500.000 TL.

Yapının içinde:

- 1-bozuk olan sıvalar raspa edildikten sonra horasan sıva yapılacak.
- 2-Tuğla döşeme kaplaması asına uygun olarak (mevcudu korunarak) tamamlanacak.
- 3-Elektrik tesisatı yapılacak.
- 4-Ahşap kapı ve pencereler yapılacak.
- 5-Alçı pencere içlikleri ve ahşap minber yapılacak.

Yapının dışında:

- 1-Köşeler aynen korunarak, bozuk olan cephe kaplamaları aynı malzeme (kesme taş ve tuğla) ile yenilenecek,
- 2-Beton pencere dışlıkları yapılacak.
- 3-Özgün koduna uygun olarak tretuvar yapılacak.
- 4-Restorasyon projesine göre minare tamamlanacak ve paratoner tesisatı yapılacak.
- 5-Üst örtü kaplaması kurşun olacak. (VGMA, 22.04.1992 tarihli rapor).

Vakıflar Genel Müdürlüğüince caminin rölöve ve restorasyon projesi hazırlanmıştır. Koruma kurulu onayı alındıktan sonra yapılan bir ihale ile 1992-1996 yıllarında cami onarılmıştır. Ergülü Baba Türbesi, mimari bir yönü olmaması sebebiyle Genel Müdürlüğün onarım programına girememiştir. Caminin restorasyon projesi hazırlanırken yerinde yapılan inceleme sonunda hazırlanan rapor ve restorasyon fişi doğrultusunda onarım yapılmıştır. Son cemaat yeri konusunda özgün özellikleri bilinemediği ve yeterli bilgi bulunmaması nedeniyle yapılmamıştır (F. 9, 10, 11-Ş.2).

Caminin onarımında yukarıda belirtilen imalatlar dışında, son cemaat yerindeki ahşap sundurma ve içerideki ahşap mahfel daha sonra eklenmiş olmalıdır (F.11, 13-Ş.3). Cami günümüzde ibadete açıktır.

7. Arşiv Belgelerine Göre Ergülü Baba Zaviyesi

Ergülü Baba'nın kurduğu zaviyenin vakfiyesi 10 Mayıs 1531 tarihinde yazılıp, Demirli Karahisar kadısı tarafından şahitler huzurunda onaylanmıştır. Vakıf kurma geleneğine göre hayrat sahibi olan Ergülü Baba önce camisi ile birlikte zaviyesini, yemek pişecek mutfağını ve dervişlerin kalacağı binayı yaptırmıştır. Daha sonra bu hayratın ihtiyaçlarını karşılayacak akarları vakfetmiş olmalıdır. Vakfiyede; Şah Hüseyin ve kardeşinin sahip olduğu, Sarıkamış Köyünün tamamından oluşan

malikâneyi Ergülü Baba 10500 dirhem vererek satın alıp vakfetmiştir. Vakıfa müteveli ve şeyh ise (sonraki belgelerde, zaviyedar) kendi neslinden gelen erkek evlatlardan biri olacaktır. Kendi neslinden kimse kalmazsa, Demirli kadısı bu göreve zaviyedeki dervişlerden birini tayin edecektir. Vakfın arazilerinden elde edilecek gelir, zaviyede kalacak fukara Müslümanlara harcanacaktır. Vakfiyede Sarıkamış Köyünün sınırları detaylı olarak belirtilmiştir (Anonim, 1939: 187-189).

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan 1574 tarihli Mufassal Çorum Tahrir defterinde, Ergülü Baba Vakfı'na ait kayıtlara göre vakfın müteveli ve zaviyedarı Hüsnü ve Abdullah isimli kişilerdir. Bu kişiler vakfiye şartı gereğince Ergülü Baba'nın çocukları olmalıdır. Vakfın arazisinin yer aldığı Sarıkamış köyünde 137 erkek yaşamaktadır. Bunlardan 59 caba (evli), 72 mücerred (bekâr) kişi malikânenin arazilerini işletirler. Aykud oğlu Osman, Osman'ın oğlu, kardeşi Erzani, Pir Veli oğlu Alişar ve kardeşi Kadir Kulu olmak üzere 5 kişi Ergülü Baba Zaviyesi'nde hizmetkâr olarak görev yapmaktadır ve camide bir hatip görevlidir. Sarıkamış Köyündeki arazilerinden Ergülü Baba Vakfı'nın yıllık 9.700 akçe geliri bulunmaktadır (Anonim, 2014: 248).

Ergülü Baba Zaviyesinin günümüze harap halde gelmiş olmasının ilk izlerini, Osmanlı ülkesinde bulunan Bektaşî tekkeleri hakkındaki bilgilerin toplandığı bir mecmuda buluyoruz. Mecmuada bu zaviye için yazılmış 24 Şubat 1743 tarihli bir kayıt vardır. Bu kayıtta, Ergülü Baba Zaviyesi'nin zaviyedar ve mütevellisi berat sahibi Koca ibn-i Gazanfer'dir. Uzun zamandan beri burada kalması gereken fukara ile ayende ve revendenin hakkı verilmemesi sebebiyle kimse bulunmamakta, binası harap olmaktadır. Mustafa isimli bir kişi vakfın 1800 akçe gelirine el koymuştur ve tahsildarların her sene zaviyedarın zorla vergi aldıkları kayıtlıdır (Vesaik, Konya Yazmalar Kütüphanesi, 8262: 45A)

Sarıkamış Köyünden elde edilen gelirlerin yarısı Ergülü Baba Vakfı'na verilmesi gerekirken, 19 Şubat 1776 tarihli bir belgede Şeyh Gazanfer'in tımar gelirini toplayan mültezimin alması gereken üründen fazlasını aldığını bildiren şikâyeti haklı görülerek, sorumlulara bu kanunsuz talebe engel olunması emredilmiştir (BOA, CE.469.23733).

Ergülü Baba Zaviyesi'ne yanlış kişinin müteveli yapıldığını bildiren 13 Eylül 1836 tarihli bir arşiv belgesi bulunmaktadır. Müteveli Mustafa Halife vefat edince, amcaoğlu Mahmud, Mustafa çocuksuz idi diyerek kendini müteveli tayin ettirmiştir. Mahmud bu görevde iken vefat edince yerine, Mustafa'nın oğlu Gazanfer Halife tayin edilmiştir. Ona verilen tayin belgesinde kendisine haksızlık yapıldığı belirtilmiş ancak kendisinin de vakfi idare ederken haksızlık yapmaması tembih edilip, düzenli olarak vakfın muhasebesinin yapılması gerektiği bildirilmiştir (BOA, CE.10781).

Ergülü Baba Zaviyesi Vakfı, vakfın şartlarını yerine getirmesinin mümkün olmaması sebebi ile 20. Yüzyıl başında evkaf-ı münderise olarak belirlenmiş, maarife devri kararlaştırılmıştır. Osmanlı Arşivinde bu konuda tek numara verilen bir dosya

içinde çeşitli yolsuzlukların işlendiği, rapor ve diğer yazışmalara ait 14 adet belge bulunmaktadır (BOA. MF. MKT.511/3.1-14).

Ergülü Baba Camisinin hatip kadrosunda olduğu halde, iki yıldır Çorum’da oturan bir kişinin durumunun şikâyet edildiği 21 Temmuz 1900 tarihli bir dilekçe bulunmaktadır (BOA. MF. MKT.511/3.10).

Zaten iyi idare edilemediği ve harap olduğu belgelerde görülen Ergülü Baba Zaviyesinin Bektaşî tekkelerinin kapatılması sırasında kapanmış olması muhtemel olmakla birlikte zaviyenin başka bir tarikata çevrildiği konusunda bir belge bulunamamıştır. Bu dönemde vakfa mütevellî tayin edildiğine dair belgeler mevcuttur. Ancak bu mütevellîlerin vakfın idaresinde sadece paylarına düşen paraları aldıkları, harap haldeki cami konusunda gayret sarf etmedikleri anlaşılmaktadır.

Ergülü Baba Zaviyesi camisinin harap olmasından sonra, muhtemelen Eski Sarıkamış Köyü arazisinin bir kenarına sonradan kurulan Yörüklü Köyü ahalisinin zaviyeyi tamir ettirdiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Köyün adının eskiden “Yüreklı” iken sonradan Yörüklü’ye çevrildiğini muhtardan öğrendik. 24 Kasım 1895 tarihli bir belgede, “Sungurlu Kazasına tabi Yörüklü Karyesinde vaki müceddeden bina ve inşa olunan camii şerifin hitabeti hakkındadır” şeklinde bir kayıt vardır (BOA, EV.MKT.CHT.00371.00163).

8. Ergülü Baba Zaviyesi Vakfı’nın Maarife Devri

Zaviyesi kapanan, camisinde ibadet edilmeyen Ergülü Baba Zaviyesi Vakfı’nın geliri konusunda ortada bir yolsuzluk olduğu devlet görevlileri tarafından belirlenmiştir. Bu durum üzerine vakfı evkaf-ı münderise ilan edilmiştir. Evkaf-ı münderise konusunun, “Fiilen hizmeti kalmamış mazbut vakıfların gelirlerinin evkaf bütçelerine gelir kaydedilmeyerek, mahallerince “tevsi-i maarif” yoluyla sarf ve istimali hakkında, 7 Muharrem 1297 tarihli İrade-i Seniyye ile Maarif Nezaretine devredilmesidir” şeklinde bir ifadesi vardır (VGMA, 974/144-145/216; Öztürk, 1995: 24).

Valilik tarafından Ergülü Baba Vakfı’nın eğitim hizmetlerinde kullanılmasına karar verildiğini, bu konudaki işlemlerin 1900 yılında başlatılmış olduğunu yazışmalarda görüyoruz. Bu konudaki bütün belgelerin okunabilen metinleri ve asılları yazı ekindeki belgeler kısmında sunulmuştur.

Bu belgelere baktığımızda, zaviyenin kapanmış olduğu, geliri ile ayende ve revende için yemek pişirilmesi gerektiği, buna karşılık, camisinin bile kullanılmadığından harabe haline geldiği, hatta ahır olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum vakfın yöneticilerinin işlerini tam yapmadıklarının göstermektedir. Vakıf mevzuatına göre geliri ile önce hayrat ve akarının tamir edilmesi gerekirken, bunlar yapılmayıp caminin kaderine terk edildiği anlaşılmaktadır. Vakfın yöneticisinin Valiliğin Evkaf-ı Münderise kararından sonra da elini vakıftan çekmesi gerekirken

bazı resmi görevlilerle birlikte vakfın gelirlerinden faydalanmaya devam ettiği 31 Temmuz 1900 tarihli bir belgede görülmektedir (MF.MKT 511/3A).

Konunun soruşturulması için, “Sungurlu’nun Sarıkamış karyesinde vaki tekve ile mebanii sairesinin 315 senesi evkaf öşriyesi bedeli olarak [...] kayden verildiği müstecir olan akçanın midarile kimin huzurunda kimlere verildiğinin ve aslen her bir zat bulunmak lazımeden ise de şayet hazır bulunan a’za kayden meçhul ise yevmiyenin hane mahsusda parayı alan şahsın ismi malum olacağına mebni pareyi alan zatın isminin şeran iş’arı matlubdur. Efendim 21 Haziran 316” (BOA, 511.3K).

Alan kişi	Tarih	Miktar
Hatip Ahmet senetle	11 Şubat 1900	1000
Hatip Ahmet senetle	5 Mart 1900	3000
Bekir ve Mehmede senetle	5 Mart 1900	2850
Bekir ve Mehmede senetle	7 Mart190	2300
		10050
Cami tamirine Sungurluya		3500
Evkaf hazinesine bedel		2138
		15688

Tablo 1: Vakıftan para alan kişiler ve paranın miktarı

9-Değerlendirme

Zaviyenin 10 Mayıs 1531 tarihli vakfiyesine göre Sarıkamış Köyünü satın alıp vakfettiği arazilerin malikâne vasfını taşıması Ergülü Baba’nın zengini biri olmasından başka kendisi ile ilgili bir ipucu vermez. Ancak bu konuda yine de bazı şeyler söylemek mümkündür. Baba lakabını taşıması kendisinin bir Bektaşî şeyhi olduğunu göstermektedir (Pakalın, 1978: 136). Halk arasında burada Ayaz Paşa’nın kışlası olduğu camiyi de onun yaptırdığı şeklinde bir rivayet vardır. Küçük bir yapı olmayan cami, çevre halkına göre Ayaz Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu rivayetin bir belgesini bulamadık. Ancak Mimar Sinan camileri tarzındaki tek kubbeli bu caminin olgun bir mimari anlayış ürünü olduğu açıktır. Bu cami Mimar Sinan’ın bilinmeyen camilerinden biri de olabilir (Kuran, 1979: 81). Bu rivayet sebebiyle Sarıkamış köyünde bir kışla olduğu anlaşılır. Kışlanın yanına veya içine bir Bektaşî tekkesi yaptıran Ergülü Baba’nın bir asker olduğunu kabul edebiliriz. Onun Horasan’dan geldiği şeklindeki rivayete göre 16. yüzyılda Anadolu hala Anayurt’tan beslenmektedir.

Zaviyenin tarihini incelerken çok ilginç bir yok oluş hikâyesi ile karşılaşırız. Burada günümüze gelemeyen bir zaviye ile birlikte zaviyenin bulunduğu köyün yok olduğunu ve köyün bağlı olduğu kazanın Osmanlı devri sonlarında köy haline gelip haritadan silindiğini görüyoruz. Bir belgede 1900 yılında Sarıkamış Köyünde 5 ev olduğu kayıtlıdır (BOA, 511/31). Ergülü Baba Zaviyesi, üzerinde yer aldığı Sarıkamış Köyü ve köyün bağlı olduğu ilçenin ortadan kalkmış olmasını çözmek çok zordur.

Halen burada üç ev mevcuttur.

İskilip ve Osmancık kaleleri gibi Bizanslılardan fethedilerek ele geçirilen Demirli Karahisar, Selçuklu devrinde önemli bir şehirdir (Aslanapa, 1968: 1-14). Osmanlı devrinde burası Çorum sancağına bağlıdır ve önce kaza ve daha sonra nahiye merkezi olmuştur (Bulduk, 1992: 157). Muhtemelen bilemediğimiz bir tarihte büyük bir depremle yıkılmış olan bu şehir bir daha canlanamamıştır. Topraklarında Budaközü (Sungurlu) ilçesi kurulmuştur. Kaza merkezi Alaca'ya bağlı bir köy haline gelirken, Sarıkamış köyünün arazisi de halen Sungurlu Yörüklü köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Hüseyinabat (Alaca) nahiyesi o zaman idari birim olarak Tokat'a bağlıdır (Haniçe, 2016: 790).

Araştırmalarda Sarıkamış Köyündekinden başka, Çorum Hüseyinabad ve Yozgat Sorgun'da da birer Er Kulu Baba Zaviyesi olduğu görülmüştür. Hüseyinabad Nahiyesinde bulunan Erkulu baba zaviyesinin 1574 yılında Balludere mezarında Erkulu Baba Değirmenine sahip olduğunu ve günümüz Çorum-Alaca sınırına yakın bir yerde bulunduğu bildirilir (Haniçe, 2016: 802). Bundan başka Eşlegan / İkiözkoştu / Höyükü Tepe adlarıyla bilinen Yozgat Sorkun nahiyesi Kara Kınık Köyünde de Erkulu Baba Zaviyesi vardır. Köyün geliri zaviyenin dervişleri ve gelip geçen yolcuların doyurulması için vakfedilmiştir (Öntuğ, 2016: 439).

Çorum ilinde varlığı bilinen bütün Bektaşî zaviyeleri, Eskişehir Seyit Battal Gazi Tekkesi gibi iyi durumda günümüze gelememiştir. Mecitözü Elvan Çelebi Zaviyesi'nin camisi ve türbe kısımları mevcuttur (Eyice, 1968: 211; Erkoç, 2017: 489). Çorum Merkez, Abdal Ata Köyündeki Kutbü'l-Büdelâ Abdal Ata Zaviyesi'nin cami ve türbesi ayaktadır (Anonim, 2014: 130; Erkoç, 2017: 310; Haksever, 2008: 70), Osmancık Koyunbaba Zaviyesi'nin (Haksever, 2008: 77; Erkoç, 2017: 543), Sungurlu Demirşeyh Köyünde bulunan Demirşeyh Zaviyesi'nin (Kılıcı, 1985: 179; Erkoç, 2017: 577) ve Merkez Seydim Köyündeki Seydim Sultan Zaviyesi'nin sadece türbe kısımları günümüze gelebilmiştir (Erkoç, 2017: 320; Işık, 2018: 61).

Genellikle günümüze ulaşamamış Bektaşî zaviyeleri gibi Ergülü Baba Zaviyesi'nin de oldukça şanssız bir kurum olduğu görülmektedir. Arşiv belgeleri 18. yüzyıldan itibaren zaviye vakfının iyi yönetilmediğini göstermektedir.

Ergülü Baba Zaviyesi kapatılınca, camisinin de 18. Yüzyıl sonlarından itibaren terk edildiği, hatta bir ara ahır olarak kullanıldığını belgeler göstermektedir. Normal olarak tekkenin ana binası kapatılınca, caminin ibadethane olarak kullanılmaya devam edilmesi gerekirdi. Ama buradaki terk ediliş, fazla örneği olmayan, görülmedik bir durumdur. Bu arada tekkenin içinde bulunduğu Sarıkamış köyünün terk edilerek yok olmasını, meydana gelen bir bulaşıcı hastalık salgınına bağlamak mı gerekir? Bunun sebebini çözmek oldukça zordur.

Ergülü Baba Zaviyesinin Camisi, kare planlı tek kubbeli kâgîr bir yapıdır. Bu cami birçok Bektaşî tekkesindeki camilerden büyüktür. Hacı Bektaş'taki merkez

tekkede bulunan camiden de biraz büyük bir yapıdır. Kare planlı tek kubbeli, klasik Osmanlı mimarisine özelliklerine sahip bu caminin kuzeyinde üç kubbeli bir son cemaat yeri olması gerekirdi. Ancak onarım öncesi yaptığımız incelemede, yapının kuzey duvarında olması gereken son cemaat yerine ait herhangi bir kemer kalıntısı veya başka bir iz görülüyordu. Restorasyon sırasında yerde de son cemaat yerine ait bir döşeme kalıntısı çıkıp çıkmadığını da bilemiyoruz. Duvarda ahşap malzeme girecek bir oyuk da görülüyordu. Ancak burasının tamamen boş olmaması gerektiğinden, muhtemelen ahşap sundurma şeklinde bir son cemaat yeri bulunduğunu düşünüyoruz. Halen caminin kuzeyinde bulunan ahşap sundurma ve içerdeki ahşap mahfel, restorasyon projesinde gösterilmediğine göre sonradan eklenmiş olmalıdır.

Çorum'da 1579 yılında Gülabi Bey'in yaptırdığı Han Camii tek kubbeli kâgir yapı olup, bağdadi kubbeli bir son cemaat yerine sahiptir (A. Dünder, 2000: 20). Minaresi de kuzey batı köşededir. Ergülü Camisinden biraz küçük olmakla birlikte; plan, son cemaat yeri ve minare düzeni bakımından onunla benzerlik gösterir.

10. Sonuç

Ergülü Baba Zaviyesi'nin vakfiyesine ve 1572 tarihli tahrir defteri istisna olmak üzere diğer belgelere baktığımızda zaviyenin düzenli bir şekilde hizmet edemediği görülmektedir. Çalışmaya başladığımız sırada, iyi gelire sahip bu zaviyenin yok olmasına hayret etmiştik. Ancak mevcut belgelerin incelenmesi tamamlandıktan sonra Ergülü Baba Zaviyesi'nin yok ediliş şekli açıklığa kavuştu. Belgelerde vakfa tecavüz edildiği ve haksızlık yapıldığı, yetersiz yöneticilerin zaviye vakfını düzgün olarak idare edemedikleri görülmektedir.

Bektaşî tekkelerinin kapatılması ve başka bir tarikata devredilmesi konusunda burası için yapılmış bir işlem belgesine rastlamadık. Binaları yıkılan, camisi ve türbesi 20. yüzyıla harabe halinde ulaşan Ergülü Baba Zaviyesi'nin eğitime tahsis edilerek bütünü ile Maarife devrine ait çok sayıda belge bulunmaktadır. Bunlar arasında vakfin yöneticileri ve onları kontrol etmesi gereken görevlilerin yaptıkları usulsüzlükler, uzun uzun anlatılmakla birlikte; maarife devir işleminin tamamlandığına dair bir belge yoktur.

Sonnotlar

¹ "Ergülü Baba, yakındaki Tülü Tepesinin boş ve anız haline üzülürmüş. Köylülere ben burayı yeşillendireyim de gölgesinde otursunuz, demiş ve buralara karaağaç dikmiş. Ancak bu ağaçları kesen kişinin soyu kesilsin, yakan kişilerin de ocağı yansın diye bedduada bulunmuş. ...Kanuni Ergülü Baba'nın vakfiyesini himayesine aldıktan sonra çok arazi, değirmen ve dükkânı vakfetmiştir. ...Ergülü Baba zaviyesinin imarethanesinde her gün fakirlere, Cuma ve Bayram günlerinde herkese yemek verilir. ...Ergülü Baba Camii ve zaviyesi 1273 / 1856 yılında padişahın fermanıyla yeni baştan yapılır. ...Bir halk inancı olarak çaresiz hastalıklara tutulan felçli ve çocuğu olmayanlar buraya gelip ziyaret ediyorlar, kurban kesiyorlar. Türbenin yanındaki odada Allah rızası için namaz kılp dua ediyorlar. Ergülü Baba, kerametleriyle tanınan bir Allah dostudur. Halk arasında yaygın menkıbeleri: Hırsızlar danasını çalıp yemişler. Ergülü Baba ho ho diye bağırarak danasını çağırduğunda kemikleri bir araya gelecek dana canlanıvermiş. Ergülü Baba da hırsızlara ve köy halkına intizar etmiştir. O zamandan beri köyün nüfusu azalmaya başlamış.

Evren Kaya denilen kayada bir ejderha türemiş, oralardan geçenleri yutarmış. Onu hiç kimse öldürememiş. Ergülü Baba kılıcıyla kayayı ikiye bölmüş, bakmışlar ki içinden kırmızı su akıyor. Böylece halk, ejderha belasından kurtulmuş. Kendisi de oradaki çeşmenin yanına cami ve tekkesini kurmuştur" (2017: 579).

Kaynaklar

- Anonim. (1939). “Er Kulu Baba Vakfıyesi”. *Çorumlu Dergisi* 14, 187-189.
- Anonim. (2014). *H.984 (M.1576/1577) Tarihli ve TKG. KK.TTd.54 Numaralı Defter-i Mufassal-ı Livā-i Çorum*. Ankara: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aslanapa, Oktay. (1968). “Kalehisar’da Bulunan Mimari Eserler”. *Sanat Tarihi Yıllığı* 2, 1-14.
- Baş, Eyüp. (2017). “Ahmed Yesevî’nin Bektaşilik, Alevilik Üzerindeki Etkileri ve Osmanlı Dini Hayatındaki İzleri”. *Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler*. Ankara, ss. 161-190.
- Baykara, Tuncer. (2001). “Selçuklu Devri Türk Şehrinin Temel Özellikleri”. I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi I. Konya, s. 150.
- Bilgin, A. Azmi. (2007). “Nesîmî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., ss. 3-5.
- Bulduk, Üçler. (1991). “16.Yüzyılda Çorum Sancağının İdari Yapısı”. *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyumu Tebliğler*. ss. 129-576.
- . (1992). “Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri -1”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)* 3, 157.
- Değerli, Ayşe ve Küçükdağ, Yusuf. (2018). “Vaka-i Hayriyye’ye Kadar Anadolu’da Bektaşî Tekkeleri ve Zaviyeleri”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 15, 107-136.
- Dündar, Abdülkadir. (2004). *Çorum Cami ve Mescitleri*. Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları.
- Erkoç, Ethem. (2017). *Çorum’da Sahabe ve Evliya Mezarları*. Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları.
- Eyice, Semavi. (1968). “Çorum’un Mecitözü’nde Âşık Paşa –Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi”. *Türkiyat Mecmuası* 15, 211-246.
- Haksever, A. Cahit. (2008). “Çorum’da Bektaşî Zaviyeleri: Tarihi Süreçler ve Fonksiyonları”. *EKEV Akademi Dergisi* 36, 67-86.
- Haniçe, Murat. (2016). “Osmanlılar Zamanında Alaca (XV ve XVI. Yüzyıl)”. *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu*. C. I. ss. 789-812.
- Işık, Zekeriya. (2018). “Seyyid Murat (Seydim Sultan) Zaviyesinin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Tarihi”. *Turkish Studies* 13/1, 61-80.
- Kara, Mustafa. (1977). *Tekke ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Karataş, Yakup. (2016). “Sultan II. Abdülhamid’in Eğitim Politikalarının Mali bir Vechesi: Evkâf-ı Münderisenin Maarife Terki”. *A. Ü. Türkiyat Enstitüsü Dergisi (TAED)* 57, 1839-1867.
- Kılıcı, Ali. (1985). “Demirşeyh Türbesi”. *Vakıflar Dergisi* 19, 179.
- Konyalı, İ. Hakkı. (1960). *Abideleri ve Kitabeleriyle Erzurum Tarihi*. İstanbul: Ercan Matbaası.
- Kuran, Aptullah. (1979). “Mimar Sinan’ın Bilinmeyen ve Kaybolan Camileri”. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi* 7, 81-94.
- Kurt, Yılmaz. (1995). “Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)”. *Bulleten LIX / 224*, 75-119.
- Ocak, A. Yaşar. (1992). “Bektaşilik”. *TDV. C. 5*, ss. 373-379.
- Öntüğ, M. Murat. (2016). “Bozok Sancağındaki Dinî Ve Eğitim Kurumları (XVIII. Yüzyıl)”. *Uluslararası Bozok Sempozyumu, Yozgat*, ss. 349.
- Öztürk, Nazif. (1995). “XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri”. *İslâmî Araştırmalar* 8(1), 24.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.